

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

**О Н О В Л Е Н Н Я З М І С Т У , Ф О Р М Т А
М Е Т О Д І В Н А В Ч А Н Н Я І В И Х О В А Н Н Я
В З А К Л А Д А Х О С В І Т И**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 25

Заснований в 1996 році

Рівне – 2003

ББК 74.20

О - 59

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць.

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 25. — Рівне: РДГУ, 2003. — 196 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії педагогіки, психології, дидактики, історії педагогіки, методики навчання, виховання, розвитку, трудової та графічної підготовки і профорієнтації дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:**Головний редактор** доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН**Мітюров Борис Никифорович** (Рівненський державний гуманітарний університет);доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України **Бех Іван Дмитрович** (Інститут проблем виховання АПН України);доктор педагогічних наук, професор **Будний Богдан Євгенович** (Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);кандидат педагогічних наук, професор **Воробйов Анатолій Миколайович** (заступник головного редактора, Рівненський державний гуманітарний університет);доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України **Дем'янчук Анатолій Степанович** (Рівненський економіко-гуманітарний інститут);доктор педагогічних наук, професор **Коваль Ганна Петрівна** (Рівненський державний гуманітарний університет);доктор педагогічних наук, професор **Лисенко Неля Василівна** (Прикарпатський педагогічний університет ім. В. Стефаника);доктор педагогічних наук, професор **Лісова Світлана Валеріївна** (Рівненський державний гуманітарний університет);доктор педагогічних наук, професор **Павлютенков Євген Михайлович** (Запорізький обласний інститут удосконалення вчителів)доктор психологічних наук, професор **Пасічник Ігор Демидович** (Університет "Острозька Академія");кандидат педагогічних наук, професор **Поніманська Тамара Іллівна** (Рівненський державний гуманітарний університет)доктор психологічних наук, професор **Савчин Мирослав Васильович** (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);доктор психологічних наук, професор, дійсний член МАПН **Сергєєв Олександр Васильович** (Запорізький державний університет)доктор педагогічних наук, професор **Сметанський Микола Іванович** (Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського);доктор педагогічних наук, професор **Терещук Григорій Васильович** (Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН **Тищук Віталій Іванович** (Рівненський державний гуманітарний університет);доктор педагогічних наук, професор **Хом'як Іван Миколайович** (Рівненський державний гуманітарний університет);кандидат педагогічних наук, професор **Янцур Микола Сергійович** (заступник головного редактора, відповідальний секретар, Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 6 від 31.01.2003 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10.2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31.

Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 07 — 6.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2003

2. Дем'янчук С.Я. Самодіяльні клуби старшокласників, як засіб виховання //Педагогіка: Респ. наук. – мет., сб., №11. – К., 1972. – С. 48-53.
3. Дем'янчук С.Я. Розвиток теорії і практики ідейно-політичного виховання учнів 9-10-х класів загальноосвітньої школи. (На матеріалах позакласної роботи шкіл Української РСР): Автореф. дис. ... докт. пед. наук. – К.:1978. – 58с.
4. Дем'янчук С.Я., Колупасва Т.Є. Виховання молодших школярів в душі миру. – Рівне., 1990. – 107с.
5. Психолого-педагогічні основи гуманізації навчального процесу в школі та вузі. Зб. наукових праць. – Рівне, 2001. – 471с.

Одержано редакцією 26.12.2002

УДК:378.17

Л.П.ЯКОВЕНКО

ХУДОЖНЄ МИСЛЕННЯ: ЗМІСТ, СТРУКТУРА, ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У сучасній науці проблема формування художнього мислення розглядається комплексно, в русі системного аналізу творчих процесів. Тематика, пов'язана з нею, орієнтована на різні галузі знань: філософію, психологію, педагогіку, мистецтвознавство та ін., які розглядають складний механізм творчої діяльності особистості – художнє мислення.

Психолого-педагогічні дослідження питання свідчать про те, що формування художнього мислення у студентів – майбутніх учителів музики як важливого складника професійної діяльності ще не стало предметом спеціальної уваги (Н.Абутідзе, І.Арановська, А.Гордійчук, С.Гуцало, Г.Нестеренко, Т.Рязанова, Н.Швець, Г.Шевченко та ін.), оскільки не вивчено умов, завдяки яким можна здійснювати таку підготовку спеціалістів, не визначено змісту й методів розвитку художнього мислення студентів та й програми педвузів не передбачають створення системи формування художнього мислення студентів.

Мета дослідження – обґрунтувати теоретичні й методичні питання формування художнього мислення майбутніх учителів засобами музики.

Основне завдання дослідження полягає в тому, щоб на основі даних різних наук розкрити зміст та структуру феномену “художнє мислення”, визначити механізми його формування у студентів через усвідомлення ними емоційно-образного змісту музичних творів й розробити у відповідності з цим систему формування художнього мислення студентів педвузу.

Визначаючи музичне мистецтво одним з перспективних напрямів педагогічних пошуків розв'язання проблеми формування художнього мислення, ми вважаємо поняття художнє мислення основоположним для визначення специфіки музики “як продукту діяльності художнього мислення в звукових образах”, “оскільки воно адекватно відображає всі елементи музичного цілого” [8, 10-11].

Використовуючи термін “художнє мислення”, ми тим самим підкреслюємо характер виявлення специфіки мислення особистості у процесі сприйняття та осягнення цінностей музичного мистецтва. У філософсько-естетичній літературі термін художнє мислення використовується для характеристики таких відмінних рис художнього відображення як естетично-емоційне забарвлення, образна наочність, метафоричність, в мистецтвознавстві – для позначення властивих конкретним видам мистецтва форм організації музичного матеріалу в творчому процесі.

З метою визначення конкретних шляхів формування художнього мислення студентів проаналізуємо погляди на його зміст, особливості і структуру в філософсько-етичних та психолого-педагогічних дослідженнях. Класифікація видів мислення залежно від діяльності починається з праць Арістотеля. В своїх трактатах Арістотель розрізняв практичний, теоретичний й поетичний види мислення, аргументуючи цю класифікацію схильністю властивостей душі до різних сфер життя.

У сучасній психології існує принцип диференціації мислення залежно від характеру розумового процесу: наочно-дійове, образне, абстрактно-логічне. Розподіл мислення на три види можливий лише в плані наукової абстракції. На практиці – це складний, дифундуючий, безперервний процес, де вибір характеру мислення визначається типом практичної діяльності.

З часів Арістотеля збереглось переконання, згідно з яким сферою художнього мислення вважається художня творчість. Проте в психології отримані численні факти, які свідчать про те, що мислення образами проявляється не лише в художній творчості, але й в усіх інших видах людської діяльності. Дослідження Л.Гурової, Я.Пономарьова, С.Рубінштейна та ін. показують, що в процесі психічної переробки інформації образні та вербально-поняттєві компоненти мислення представлені в єдності. Ці дослідження суттєво збагатили розуміння певних сторін художнього мислення: його композиційної структури, ролі в ньому емоцій та художніх уявлень, механізмів художнього абстрагування. А.Андрєєв дійшов висновку про гетерогенність, тобто різномірність мислення, яке містить у собі як образні, так і поняттєві елементи [2]. В психології таке мислення розуміється як поліморфне, значення якого, як вказує О.Леонтьєв, полягає в “подоланні абсолютного протиставлення внутрішньої теоретичної діяльності і діяльності чуттєвої, думки і

практичної дії” [7,84]. Разом з тим, визнання гетерогенності мислення не означає повної тотожності процесів мислення в науці та мистецтві. Мислення, що пов'язане з художньою діяльністю, має свою специфіку і однозначно розглядається як художнє.

Досить поширена й інша точка зору, основним змістом якої є послідовне визнання існуючих в єдиному процесі відносно самостійних взаємопроникаючих і утворюючих різні комбінації видів мислення образного і логічного (М.Лейзеров, А.Лук).

Окремі автори вважають художнє мислення не особливим видом мислення, а особливим його типом, специфіка якого визначається не формою реалізації (образною чи поняттєвою), а характером взаємозв'язку суб'єкта з об'єктом художнього відображення (А.Зісь, А.Матюшкін).

У ряді публікацій розглядаються особливості мислення художника як самостійної форми інтелектуальної діяльності (І.Гризова, Г.Єрмаш, Л.Новікова, Т.Орлова). Художнє мислення в них трактується як непоняттєва розумова діяльність, яка виробляє художні ідеї, що визначають зміст та сутність художніх образів, художнього мислення. С.Раппопорт запропонував при вивченні даного феномена виходити не з форми, а зі змістовної модальності художнього мислення і висунув думку “про існування особливої, відмінної від наукової, художньої логіки, особливих художніх ідей, про специфічний предмет художнього мислення, про своєрідний “механізм осмислення” художніх формул [9,312]. Якщо наукове знання, за логікою вченого, є результатом осмислення першого, то мистецтво спрямоване на осмислення властивими йому засобами досвіду ставлення індивіда до дійсності. Це своєрідне пізнання предметної реальності в світлі людських пристрастей, переживань, роздумів. Змістом цього особливого типу пізнання є художня ідея.

Найбільш повною і обґрунтованою стосовно питань природи і типологічних особливостей художнього мислення є концепція болгарського дослідника О.Лілова. У своїх студіях О.Лілов виходив із розуміння художнього пізнання як процесу, де зливаються в діалектичній єдності “споглядання й абстракції, переживання й мислення, розум і уява, логіка й інтуїція – всі потоки і всі інстанції людської пізнавальної діяльності” [5,156]. Естетичною серцевиною цього індивідуально-творчого процесу вчений вважав **художнє мислення**, що становить нерозривну єдність своєрідно співвіднесених між собою емоційних та інтелектуальних елементів.

Специфічні ознаки мислення в мистецтві О.Лілов в основному розглядає в плані розширення і уточнення положення В.Белінського про художнє мислення як мислення в образах. “Мистецтво – безпосереднє споглядання істини або мислення в образах”, – писав В.Белінський у статті “Ідея мистецтва” [1,49]. Це твердження має сильні сторони і деякі неточності, оскільки митець не мислить у творчому процесі готовими образами – він повинен їх творити і організовувати матеріал за властивими йому законами й творчими принципами в художню структуру. Обмеженість такого твердження полягає і в применшенні ролі логіко-раціональних та опосередкованих моментів пізнання в генезі естетичних цінностей. О.Лілов уточнює формулювання В.Белінського по лінії визначення специфіки стосунків між художнім мисленням і художнім образом, які необхідно розглядати як “відношення процесу й результату. Художнє мислення – багатогранний і багатоступеневий процес, що вбирає в себе різні й багатоманітні чуттєво-інтелектуальні операції, а художній образ є результатом цього процесу, реалізацією художньої думки” [5,190].

Важливим у дослідженні О.Лілова є те, що він всебічно довів наукову неспроможність положення про художнє мислення як мислення “чуттєвими конкретами” і намагався всебічно осмислити положення про визначальну роль інтелектуально-розумових сил у художньому мисленні. Запропонована О.Ліловим концепція природи художнього мислення є найповнішою за охопленням матеріалу і глибиною його наукового осмислення. Проте наявні в ній і певні дискусійні моменти, потребує вона й деяких уточнень і доповнень. Насамперед, вчений не ввів у контекст дослідження такий важливий компонент, як фантазія, яка є провідною силою в творенні художніх шедеврів. Наукові дані сучасного рівня пізнання свідчать про найтісніші зв'язки і навіть повне злиття фантазії й мислення в процесах пізнання [4]. Грузинський дослідник А.Васадзе висловив з цього приводу припущення: “Художнє мислення є не чим іншим, як інтелектуальним обслуговуванням того специфічного емоційного процесу, в якому вже народжене на основі переживання праобразу художнє чуття знаходить втілення в чуттєво-конкретних, мовних образах. У сфері художньої творчості процес мислення також проходить на рівні фантазії, оскільки мета такого процесу мислення, як і художнього чуття, полягає в проявленні праобразу в чуттєво-конкретних символах. Мислення протікає тут на рівні фантазії також остільки, оскільки в процесі пізнання проходить осягнення розумом і оцінка образів як чуттєво-конкретних символів” [3,119-120]. Дослідник висунув також ідею про синтетичну природу художнього чуття, в якому сплелися воедино неподільні компоненти: фантазія, мислення та емоції [3,124-125].

Можна припустити, що природу художнього мислення складає також “синтетичне ціле” тих же структурних одиниць: думки, фантазії та чуття, – але при цьому воно все ж залишається мисленням, тобто “вищою формою активного відображення об'єктивної реальності, що полягає в цілеспрямованому, опосередкованому й узагальненому пізнанні суб'єктом корінних зв'язків та відношень предметів і явищ, в творчому знаходженні нових ідей, прогнозуванні подій та діянь” [10,391]. І досягається все це

специфічними засобами. Специфіка такого художнього мислення досягається якісно-своєрідним співвідношенням і об'єднанням життєвого та художнього матеріалів: “Засобом, що забезпечує рух форми художнього відображення до сутнісного осягнення, служить не тільки і не стільки перетворення самих образів, скільки способи їх об'єднання і багатоманітність композиційних структур, що використовуються в різних видах мистецтва” [11,24].

Таким чином, розглянуті нами погляди на зміст і особливості художнього мислення вказують на його органічну єдність з іншими розумовими процесами, а також на специфіку його прояву в конкретному виді діяльності.

Загальні особливості художнього мислення проявляються в єдності функціонуючих закономірностей творчого мислення. Художнє мислення, як і інші види мислення, є спеціально зумовленим, узагальненим і опосередкованим пізнанням реальної дійсності в суттєвих зв'язках і відношеннях, але через створення художніх образів і оперування ними. Художнє мислення здійснюється в процесі розв'язання емоційно-образних завдань; володіє тим же, загальним для всіх форм мислення арсеналом структурно-логічних засобів розв'язання (аналіз, синтез, узагальнення, абстракція та ін.).

Уявлення і фантазія, асоціативні зв'язки та інтуїтивне відчуття – механізми, які забезпечують рух думки поряд з індукцією та дедукцією, аналізом і синтезом.

Відмінними рисами художнього мислення є: емоційна забарвленість і насиченість, велика роль інтуїції, образна форма матеріалізації художньої думки, зв'язок з чуттєвими уявленнями, пам'яттю, емоційним станом, тобто зі всіма компонентами розвинутої людської психіки, людської свідомості й підсвідомості. Відмінність художнього мислення від інших видів мислення проявляється перш за все в своєрідності одиниць мислення, за допомогою яких здійснюється процес розумового узагальнення. Основною функціональною одиницею художнього мислення є художній образ. Образність, символічність, емоційність – основні типи взаємопов'язаних властивостей художнього мислення. Крім того, як діяльності індивідуальної свідомості, художньому мисленню властиві й особистісні риси. Художнє мислення включає в себе соціальний досвід особистості, знання, навички, вміння, ерудицію.

Таким чином, художнє мислення є складною, багатогранною та полідетермінованою реальністю, що потребує різнопланових підходів до її вивчення.

Вирішення завдання цілеспрямованого формування художнього мислення студентів – майбутніх учителів музики – неможливе без дослідження його структури. У зв'язку з цим ми спробували структурувати художнє мислення. Формування художнього мислення ми розглядали як особливий вид діяльності і як цілісну систему, яка характеризується взаємодією мотиваційного, змістовного, операціонального компонентів, елементів кожного окремо взятого компонента та інформаційного, аналітичного й творчого рівнів структури художнього мислення.

Визначення структури художнього мислення дало змогу виділити в ході дальшої експериментальної роботи критерії його сформованості. До них належать: виділення істотного в творах музичного мистецтва: глибина й цілісність музичного сприйняття, емоційна забарвленість, образність мовного висловлювання, зв'язок з емоційним станом і чуттєвими уявленнями; оригінальність, продуктивність творчої уяви, здатність до емоційно-естетичної оцінки, образних узагальнень; різноманітність асоціацій; багатство образів, їх яскравість, незвичність, фантастичність; вміння інтерпретувати твори; здібність імпровізувати.

На основі обґрунтованих критеріїв було визначено рівні сформованості художнього мислення студентів (високий, середній, низький). Результати констатуючого експерименту свідчать про те, що переважна більшість учасників експерименту має середній або низький рівень розвитку художнього мислення (відповідно 36 і 56,5%) і лише 7,5% студентів мають високий рівень розвитку художнього мислення.

Високий рівень розвитку художнього мислення виявлено в студентів, котрі володіють високою музично-естетичною культурою, критично ставляться до явищ музичного мистецтва, здатні глибоко й адекватно переживати, образно узагальнювати, мають розвинуті перцептивні навички сприймати музику, в котрих сформовано імпровізаційні вміння й навички.

У студентів, які досягли **середнього** рівня розвитку художнього мислення, спостерігається емоційно-формальний рівень сприйняття, осмисленість у розкритті художнього образу, опора на власний емоційний досвід, здатність до імпровізації.

Низький рівень розвитку художнього мислення мають студенти з елементарно-фрагментарним музичним сприйняттям, браком образних узагальнень та асоціацій; вони слабо проникають у музичний образ і зміст музичного твору.

Аналіз рівнів сформованості художнього мислення в студентів педагогічного факультету з музичною спеціалізацією за допомогою розроблених критеріїв дав змогу визначити педагогічні умови розвитку цієї якості. Реалізуючи умови педагогічного керівництва процесом формування художнього мислення студентів, ми спиралися на основні принципи сучасної психолого-педагогічної науки – діяльнісно-особистісний підхід до розвитку студента, визнання активного характеру навчання й мислення, цілеспрямований та організований вплив на студента, самостійну діяльність його як суб'єкта.

Врахування цих принципів дало змогу визначити і обґрунтувати педагогічні умови формування художнього мислення майбутніх учителів. Такими умовами є поетапність формування художнього мислення студентів: варіативність форм художньо-пізнавальної, музичної та навчальної діяльності; диференційований підхід до розвитку художнього мислення студентів; актуалізація емоційно-мотиваційної сфери студентів; активізація самостійної художньо-пізнавальної й музичної діяльності майбутніх учителів на основі суб'єктно-об'єктних відносин.

Формування художнього мислення в студентів передбачає організацію спеціальної системи роботи для опанування майбутніми вчителями комплексу професійних знань, навичок та вмінь, які є основою формування даного феномена й передбачають послідовність розвитку їх у процесі професійної музичної підготовки.

Експериментальну роботу ми проводили поетапно, на кожному з етапів прагнули сформувати професійно значущі якості особистості вчителя, реалізувати індивідуальний підхід до розвитку художнього мислення студентів, досягти професійної спрямованості в їхній підготовці.

Перший етап було спрямовано на виховання в студентів вмінь самостійного здобуття знань та оперування ними, активізацію їхньої пізнавально-пошукової та дослідницької діяльності в процесі роботи над музичним твором.

Мета **другого** етапу – формування в студентів аналітичних умінь та навичок, які сприяють розкриттю образного змісту музичного твору, осмисленню ролі й значення засобів музичної й виконавської виразності. Формування аналітичного рівня художнього мислення відбувалося в процесі опанування ними методів емоційно-сислового, порівняльного, структурного та виконавського аналізу, виконання письмових творчих робіт про емоційно-образний зміст творів.

Основне завдання **третього етапу** – формування творчого рівня художнього мислення, що включало активізацію самостійних творчих механізмів особистості, розвиток імпровізаційних умінь і навичок студентів під час читання нот з аркуша, транспонування, підбирання на слух, створення супроводу, виконання творчих вправ і завдань в умовах індивідуального навчання в класі музичного інструмента.

У ході формуючої частини експерименту простежено динаміку рівнів сформованості художнього мислення студентів педагогічного факультету з музичною спеціалізацією протягом усього періоду навчання. На кінець експерименту високий рівень мали 31,8%, середній – 64,8 і низький – 3,4% студентів.

Таким чином, результати формуючого експерименту підтвердили ефективність запропонованої методики формування художнього мислення студентів в умовах педвузу засобами музики. Експериментальні дані засвідчили, що якісному підвищенню рівня художнього мислення студентів педагогічних факультетів у процесі індивідуального навчання сприяє організація їхньої художньо-пізнавальної діяльності в специфічній та цілісній системі, спрямованій на формування рівнів структури художнього мислення – інформаційного, аналітичного, творчого.

Отже, формувати художнє мислення майбутніх учителів музики треба відповідно до структури художнього мислення, тобто за напрямками, адекватними основним елементам художнього способу діяльності людини. Дослідження не вичерпує всіх аспектів формування художнього мислення студентів педвузу. Подальшого дослідження та обґрунтування потребують питання професійної підготовки студентів – майбутніх учителів до формування художнього мислення учнів різних вікових категорій засобами музичного мистецтва, виявлення особливостей впливу комплексу мистецтв, спеціальних та методичних дисциплін на його формування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белінський В.Г. Думки про мистецтво. Збірник. – К.: Мистецтво, 1976. – 336 с.
2. Андреев А.Л. Художественное мышление как эстетическая категория. – М.: Знание, 1981. – 64 с.
3. Васадзе А.Г. Проблема художественного чувства. Вопросы психологии художественного творчества. – Тбилиси: Мецниереба, 1978. – 174 с.
4. Дородных Ю.А. О специфике фантазии // Философские науки. – 1975. – №1. – С.143-145.
5. Лилов А. Природа художественного творчества. – М.: Искусство, 1981. – 479 с.
6. Лейзеров Н.Л. Образность в искусстве. – М.: Наука, 1974. – 207 с.
7. Леонтьев А.Н. Мышление // Избранные психологические труды: В 2 т. – М., 1983. – Т.2. – С.79-92.
8. Музыкальное мышление: сущность, категории и аспекты исследования: Сб. ст. / Сост. Л.И.Дыс. – К.: Муз. Україна, 1989. – 178 с.
9. Раппопорт С.Х. О природе художественного мышления // Эстетические очерки. – М., 1967. – Вып.2. – С.312-355.
10. Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция: Л.Ф.Ильичев, П.Ф.Федоров и др. – М.: Сов. Энциклопедия, 1983. – 840 с.

11. Шинкарук В.И., Орлова Т.И. Художественное мышление в системе видов мыслительной деятельности // Вопросы философии. – 1984. – №3. – С.18-38.

Одержано редакцією 19.12.2002

УДК: 378: [808, 5: 81. 271]

М.В. ВАКУЛЬЧУК, Н.Г. ШОЛУДЬКО

КРАСНОМОВСТВО –МИСТЕЦТВО ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВИЩОЇ ШКОЛИ

У сучасних умовах від учителя, викладача, педагога, їх глибоких знань та переконаності, професійної майстерності, ерудиції, загальної та фахової культури значною мірою залежить якість освіти та виховання молоді. Система вищої освіти є однією з основних форм соціалізації особистості, вона забезпечує “фундаментальну наукову, загальнокультурну, практичну підготовку фахівців, що визначають темпи і рівень науково-технічного та соціального прогресу, сприяють утвердженню гуманістичних ідеалів, норм співжиття, формування інтелектуального потенціалу нації, як найвищої цінності суспільства” [2, 16].

Процес соціалізації суспільства у вузі набуває якісного визначення, включаючи участь у різноманітних видах соціальних стосунків, а також підготовку їх спеціалізації, зокрема педагогічної, гуманітарної. Перебудова вищої школи передбачає реформування вищої освіти. Вона закріплює об’єктивний досвід людства, створює умови подальшого розвитку суспільства, культури, науки, техніки, передбачає формування у студентів в процесі освіти і виховання риси громадянина української держави. Важлива роль тут відводиться питанням формування висококваліфікованих педагогічних кадрів, які б майстерно володіли словом, переконуючою комунікацією – ораторським мистецтвом.

Красномовство – мистецтво володіння словом. Воно – сила, з допомогою якої вдається впливати на оточуючий світ, змінювати його, реалізуючи своє власне бачення життя. Водночас, риторика – це наука про способи переконання та ефективні форми впливу на аудиторію з урахуванням її особливостей [5, 80]. Освічена людина завжди має перевагу перед тою, яка опановує щось самотужки. Наука про красномовство виникла в античному суспільстві, як спроба осмислити закономірності мовлення (буденного, утилітарного) прозою, що тоді цінувалося значно менше ніж художнє, поетичне слово. Але поруч з поетами поставали оратори з промовами на суді, політичними виступами. Постала потреба у вивченні законів ораторства, яке вже у ранньому античному суспільстві стало справжнім мистецтвом [1,43-48].

Риторичне слово вживається в різноманітних сферах. Без риторики не може обійтися ані державний діяч, ані викладач, ані юрист, ані проповідник, ані бізнесмен. Чим цивілізованіше суспільство, тим більше в ньому цінується вміння володіти словом.

Риторика – це не замкнуте на собі знання, не тільки академічна дисципліна для викладачів історії і теорії культури, педагогів дозвілля на спеціальності “Культурологія”, предметом вивчення якої є ораторство: риторика –це ораторське мистецтво майбутнього викладача, педагога, красномовство спеціаліста гуманітарного профілю як компонента структури педагогічної діяльності. Риторика розглядається на основі аналізу історії і теорії ораторського мистецтва, художнього читання, методики виразного читання та ін.

Формування риторичної культури особистості викладача – випускника вузу базується на принципах педагогіки, психології, історії мистецтв, риторики. Теорія особистісно-діяльного підходу особливо чітко відображена у концепціях Л.С. Виготського, О.М.Леонтьєва, К.С.Станіславського. У 20-30-х роках ХХ ст. українські та інші вчені-педагоги розвивали ідею максимально ефективної виконавської ораторської діяльності педагогів з метою вирішення педагогічних завдань.

Педагогі-теоретики В.В.Голубков, М.А.Рибнікова та інші поєднували словесну і педагогічну діяльність з ухилом у розуміння мистецтва живого слова як педагогічного інструменту навчання. А.С.Макаренко, В.О.Сухомлинський розширили цей взаємозв’язок, акцентуючи на роль мистецтва слова у вихованні творчої особистості вчителя [4, 320]. Це ствердження відповідає також сучасному поглядів дослідників на виховання риторичної культури особистості педагогічних кадрів в Україні, про що йдеться, зокрема, у дослідженнях проф. А.Й.Канської (Київський національний університет ім. М. Драгоманова), Д.М.Александрова (Московський державний технічний університет ім. Баумана), Е.В.Климова (Московський Університет Російської Академії освіти), Г.М.Сагач (Київський національний університет ім. Т.Г.Шевченка) та ін.

На нашу думку, виховання риторичної культури особистості студента-культуролога університету, вимагає оволодіння знаннями, формування спеціальних умінь на основі тісного зв’язку із вихованням загальної мовної культури особистості. Формуванню мисленнево-мовної та комунікативної культури сприяють такі навчальні дисципліни: ділова українська мова, іноземна мова, педагогіка, психологія, логіка, філософія (I-II курси); соціальна психологія, риторика, тренінг ділових комунікацій (III-IV курси).

ЗМІСТ

Вступне слово	3
1. Гавриш Н.В. Педагогічний погляд на дитячу творчість як явище культури.....	4
2. Воробйов А.М. Місце соціокультурних чинників в українській ментальності	8
3. Главінська О.Д. Усвідомлення дитиною своєї суб'єктності як необхідна умова формування адекватної самооцінки	14
4. Івашкевич Е.З. Психологічне обґрунтування діалогічності пізнавальної діяльності як комунікативного процесу	19
5. Савуляк В.О. Психосоціальні фактори наркотичної залежності.....	24
6. Безлюдна В.І. Актуалізація комунікативної потреби у дітей дошкільного віку.....	29
7. Янцур Л.А., Верусь Н.С. Психолого-педагогічні умови формування зображувальної діяльності у дітей третього року життя	36
8. Косарева О.І. Психолого-педагогічні особливості конфліктів дошкільників з батьками в сім'ї.....	39
9. Корчакова Н.В. Усвідомлення молодшими школярами сутності презентаційної ситуації та власних самопрезентаційних намірів.....	42
10. Одолінський В.Г. До проблеми соціалізації молодших школярів.....	46
11. Рудюк О.В. До проблеми внутрішньоособистісного конфлікту у юнаків в ситуації соціальної депривації 48	
12. Михальчук Н.О. Психологічні аспекти проведення дискусій в межах мікрогруп на уроках іноземної мови в середній школі.....	53
13. Цуканова М.С. Основні аспекти проблеми психічних кризових станів, які виникають у неповнолітніх засуджених під час відбування покарання.....	55
14. Середюк Л.А. Розширення сфери діяльності та самодіяльності учнів, як умова оптимізації самовираження старшокласників.....	58
15. Наумчук Г.І. Педагогічні умови національного виховання дітей в сім'ї.....	62
16. Харламенко В.Б. Професійна орієнтація учнівської молоді як соціально-педагогічна проблема	66
17. Мельник О.В. Зміст і структура профконсультаційної роботи із школярами.....	70
18. Капустіна О.В. Методика професійного самовизначення Д.Голланда.....	74
19. Рудницька Н.Ю. Методи вивчення краєзнавчого матеріалу учнями шкіл Волині (1917-1932 рр.)	79
20. Шарапова Т.М. Методика застосування рейтингової системи оцінювання навчальних досягнень школярів при вивченні курсу "Екологія".....	81
21. Кільдеров Д.Е. Уявні просторові перетворення як основа оперування динамічними образами об'ємних предметів	87
22. Ковбаса Ю.М. Вимоги до змісту навчання основам бухгалтерського обліку у 10-11-х класах середніх загальноосвітніх закладів	91
23. Сингаївський Д.В., Белошицький О.О., Ковальов В.М. Оновлення змісту трудової підготовки молоді на основі технічної творчості	94
24. Ващук О.В. Використання комп'ютерних технологій у навчальному процесі учнів 5-7 класів.....	98
25. Хоронжевський О.М. Формування гігієнічної культури у школярів основної школи в процесі трудового навчання – запорука профілактики професійних захворювань	103
26. Онишко Н.П. Школи з альтернативною формою навчання у системі освіти Німеччини.....	105
27. Якимчук С.Н. Музичне мистецтво як один із провідних засобів виховання особистості	110
28. Левківський М.В. Історико-педагогічне краєзнавство у формуванні компетентності майбутнього вчителя 112	
29. Литвиненко С.А. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності з молодшими школярами	116
30. Бородіна К.І., Кмець А.М. Структура екологічної свідомості студентів педагогічного вузу.....	120
31. Герман Н.В. Проблеми професійної підготовки вчителя в процесі вивчення дисципліни „Безпека життєдіяльності людини”	123
32. Козяр М.М., Янцур М.С., Хомяк О.Л. Деякі аспекти методичного забезпечення процесу вивчення машинної графіки у вищій школі.....	126
33. Джеджула О.М. Попередні умови побудови моделі графічної діяльності студента.....	131
34. Козяр М.М., Гордійчук І.І., Вовк В.Ф., Лебедюк Є.А. Система контролю знань студентів з інженерної графіки 133	
35. Черуха Н.В. Індивідуалізація процесу навчання іноземних мов для спеціальних цілей: сутність, особливості, сучасні проблеми	137
36. Янцур М.С., Войтко А.І. Використання модульно-рейтингової системи навчання в підготовці майбутніх вчителів до профорієнтаційної роботи з учнями	140
37. Осницька Т.Р. Педагогічні ідеї духовно-морального виховання учнівської та студентської молоді в педагогічній спадщині С.Я. Дем'янчука	146

38. Яковенко Л.П. Художнє мислення: зміст, структура, проблеми формування засобами музичного мистецтва	148
39. Вакульчук М.В., Шолудько Н.Г. Красномовство – мистецтво формування риторичної культури особистості в умовах вищої школи.....	152
40. Савчин Л.М. Культурологічні концепції та їх реалізація в системі вищої освіти	155
41. Станіславська К.І. Про деякі аспекти розвитку музичного сприймання студентів режисерських спеціалізацій	159
42. Ярмачук Т.М. Формування у студентів вмій та навичок виконання творів французьких клавесиністів	163
43. Піддубник В.Г. Розвиток професійних умінь і навичок студентів на уроках хорового сольфеджіо	167
44. Тарчинська Ю.Г. Проблема формування навичок виразного виконання в аспекті розвитку техніки гри на фортепіано	168
45. Сверлюк Я.В. Психолого-педагогічні основи керування оркестровим колективом	173
46. Димченко С.С. Педагогічна і диригентська спадщина М.Малька в історичному часі української музичної культури.....	175
47. Сіончук О.В. Формування художніх цінностей особистості засобами музичного мистецтва	180
48. Скільська Л.І. Специфічні особливості роботи з дитячим хоровим колективом.....	182
49. Гаврилова Г.П. Громадянське виховання молоді засобами народознавства на матеріалі української літератури	185
50. Чичановська Н.Ф. Художньо-творчий розвиток учнівської молоді Рівненщини в умовах національного відродження.....	189
Відомості про авторів	192

